

Feridun Andaç

Öykünün Dönemecinde

Öykü Yazma Zamanı

Oktay Akbal anlatmıştı. Sait Faik'in sabırsız biri olduğunu, öyle bir yerde uzunca oturup kalmayı sevmediğini söylüyordu. "O, öykülerini hep bir oturuşta yazardı. Derdi ki; 'Öykü bir solukta yazılıp bir solukta okunmalıdır.'" "

Sonra, kendi yazarlığından söz ederken, "Ben de öyleyimdir. Oturup bir anda yazarım. Sıkılırım uzun şeyler yazmaktan. Romanlarım da kısadır onun için. Sıkılan bir adamımdır," demişti o konuşmamızda.

Akbal'ın sözleri üzerine düşünmüştüm sonraları. Gerçekten öykünün bir oturuşta yazılabildiğini veya yazılabileceğini söylemeliyim.

Bir an, bir durum, bir taşma/ayma an'ıdır bizi öyküye götüren. Renklerin, ışığın, tınların, sesin buluşmasıdır. Belleğinizde yer edenlerin ortaya çıkabilmesi için bunların birinden birinin uç vermesi, el tutması gerekir.

Öykü, uzunca tasarım süreci gerektirmez.

Çoğu şey yazarken ortaya çıkar, kurulur, biçim alır. Roman gibi değildir. Başka havuzlara girip girip çıkmazsınız. Uzunca araştırmalar, yan/ön okumalar sizi almaz içine.

Hayattan süzülüp gelenlerle sizde buluşanların, çakışıp çatışanların kıvılcımından doğar öykü.

Birçok öykümü böyle yazdığımı söylemeliyim.

Roman yazıyorsanız, bunu yakınınızdakilere anlatma gereğini duyarsınız sıklıkla. Ama hiçbir zaman; "şöyle bir öykü yazmayı düşünüyorum, konusu şöyledir," diye söze başlamazsınız. Eğer söz ediyorsanız, bilin ki o bir roman olabilir.

Yıllardır yazmayı düşündüğüm bir öykü/konu vardı. Bunu yakın dostlarıma anlatırdım. Anlatıkça da içimde bunun yeniden kurulduğunu görürdüm. Notlar alırdım; ama bir türlü yazmaya yanaşmazdım.

Geçenlerde, lise yıllarımda okuduğum Elio Vittorini'nin *Sicilya Konuşmaları*'ni yeniden okuma gereği duydum.

Ondaki 'yerlilik', bir yere ait olma duygusu, o yere yıllar sonra yapılan yolculuk bende derin bir iz bırakmıştı. Bazen, bu romanı anımsadığımda, geçmişte yaşadığım, yakından tanık olduğum bir dizi olay/durummuş gibi karşıma çıkardı. Anlık bir kararla trene atlayıp doğduğu kentin yolunu tutan Silvestro bendim sanki.

Silvestro'nun, Sicilya'nın bir ucundaki Siracusa'ya vardığında yaşadıklarını/hissettiklerini yaşayıp hissetmiş gibiydim.

Romanı okurken yazmaya da yönelmiştim. O sözünü ettiğim öykü/konu gene depresmişti benim için.

Kalemimin ucuyla o yolculuğa çıkmamak için kendimi zor tutuyordum. Başlayınca yazmalıydım... Yalnızca oraya/ona ait olmalıydım. Unutmalıydım zamanı. Yazının ucuyla gidebileceğim yere kadar gitmeliydim. Durup dinlenip gene o yolculuğa devam etmeliydim. Çünkü öyle bir çırpıda yazılıp sonlanacak gibi değildi.

Sonrasını getirememekten değil; bu anlatıya istediği zamanı ayırıp kapanamamaktan çekindiğim için duralamıştım.

Biliyordum ki, o artık bir öykü değildi benim için. Hemence yazılıp bitmeyecekti.

Roman geniş zamanların anlatısı. Öykü ise dar zamanların. Hem yaratılma süreci hem de okuma biçimi çok farklı iki tür. Hatta birbirinden uzak...

Önce bir imgeydi benim için o konu. Bir Osmanlı kentinde arastayı gezerken o mekânın sessizliği, içe çekilmiş hali beni duralatmıştı. Geçmiş zamanın yüzünü değil, bugünün yansılarını görmüştüm biraz da. Sonra bir ezgiyi anımsamıştım. O ıssız mekân bir anda insan kalabalığına kesmişti. 10-11 yaşlarındaki çocuk belirivermişti sazevinin önünde..”Dilde bu yâre” türküsünün ezgisini duyar gibiydim...

Bir köşeye saklamıştım bakışlarımı... Çocuğun gözüyle taşrada, bir kentte yaşananlar, değişim, olaylar, üç farklı dönem yavaş yavaş kuruluyordu... Arka planda bunlar olup dururken, ön planda bir körlük/körelme öyküsü akıyordu. Kör bir saz ustası ile üniversiteli genç kız, 1960'ların taşrasında aşka nasıl gider, neleri yaşarlar?... Gören kimdir, görmeyen kim? O çocuk, gölgesinde yaşadığı bu aşkı, ortamı nasıl algılar?...

Yıllar sonra doğduğu kente dönünce nelerle yüzleşir?...

Bir gün, bir konuşmamızda Yaşar Kemal'e anlattığımda bunu; “Efendi ağa, bundan bal gibi bir roman çıkar,” demişti.

Bilirdim ki, kendisi de yazmayı düşündüğü romanlarından sıklıkla söz ederdi. Ki, anlatıkça da romanı yeniden yazardı sanki!

Sözlü gelenekten gelen, bunu iyi bilen bir anlatıcıdır Yaşar Kemal.

Ondan şunu öğrendim: Öykü yazılarak, roman anlatılarak kurulur.

Yaşarken/okurken/yazarken öykünün kapıları her dem açıktır size. Ama roman öyle değil.

Bunları yazarken, yıllar önce, Adnan Benk'in *Çağdaş Eleştiri* dergisinde yayımlanan Boris Eikenbaum'un "Düzyazı Kuramı Üstüne" adlı yazısına göz atıyorum yeniden. Oradaki öykü/roman karşılaştırmasını buraya aktarmak istiyorum:

"Roman" ve "öykü" tek türden değil, tersine, birbirine temelde yabancı kalan biçimlerdir. Bunun içindir ki, aynı edebiyatta aynı yoğunlukla ve aynı zamanda gelişmezler. Roman karma bir biçimdir (doğrudan doğruya öykü derlemesinden kaynaklanmış olması ya da töre betimlemelerini kapsamına alarak karmaşıklaşmış olması önemli değildir); öykü, temel bir biçimdir, ilk biçimdir (ama ilkel değildir). Roman tarihten, gezi anlatılarından gelir. Öykü masaldan, fıkradan. Gerçekte yapıtın uzunluğuyla belirlenen bir ilke farkıdır aralarındaki ayırım. Çeşitli yazarlar ve değişik edebiyatlar ya romanı ya da öyküyü işler. Bir çelişki, bir uyum eksikliği, bir yanlış, bir karşıtlık vb. üstüne kurulur öykü. Ama yetmez bu. Öyküde olsun, fıkrada olsun, her şey sonuca yöneliktir. Uçaktan fırlatılan bir mermi gibidir öykü. Büyük bir hızla yol almalı, burnuyla ve bütün gücüyle nişanlanan hedefe çarpmalıdır. Tabii, benim burada sözünü ettiğim, entrikaya dayanan öyküdür; Rus edebiyatını ve "dolaysız anlatım"ı belirleyen betimleme -öykü'yü hesaba katmıyorum. İngilizlerin short story dedikleri tür, her zaman bir öyküye dayanır ve şu iki koşula uyar: Boyutların dar tutulması ve sonucunun vurgulanması. Bu iki koşul, amaçları ve yöntemleri bakımından tümüyle zamandan ayrılan bir biçim doğurur.

Romanda temel ağırlık büsbütün başka etkenlerde: Eylemi yavaşlatma, birbirinden ayrı öğeleri karma ve kaynaştırma tekniği, olay bölümlerini geliştirme ve birbirine bağlamakta, değişik ilgi merkezleri yaratmakta, birçok olay örgüsünü koşturarak yürütmekte gösterilen ustalık. Bu kurgu biçimi, roman sonunun bir güçlenme değil de bir zayıflama anı olmasını gerektirir; ana olayın doruk noktası romanın bitiminden önce gelir. (*)

Görüleceği üzere, öyküyle roman apayrı yerlerde durmaktadır. Öyküyü bir başka yazın biçimine yakın tutmak yerine, yazarının durumu/konumu ile açıklamak/tanımlamak daha yerinde olsa gerek. Yani, her öykü yazarı yeni bir biçim/tanım getirir. Kendi duruşu, hayata bakışı, birikimiyle öyküsünü anlamlandırır.

Ne dersiniz?

* Boris Eikenbaum, "Düzyazı Kuramı Üstüne", *Çağdaş Eleştiri*, çev. Ali Yedidağ, Nisan 1982, Sayı: 2

İ M G E K İ T A B E V İ Y A Y I N L A R I

12+1 Yalan

Aleksandros Adamopoulos

Yaşamımızdaki "on iki artı bir yalanımızın" içinde, acaba gerçekten de kırpıntılar hiç yok mu? Varsa bunları tanıyabiliyor muyuz?

86 Sayfa

Türkçesi: Herkül Millas

5.5 YTL

